

[posztmodern politológiák]

Fideszvalóság

Szerkesztette
Szabó Márton

L'Harmattan

SZABÓ MÁRTON: FIDESZVALÓSÁG

280 oldal, ISBN 963 9683 01 9, Ára: 2250 Ft

A Fidesz a magyar politikai élet egyik legfontosabb szerveződése, a rendszerváltozás utáni magyar történelem egyik meghatározó politikai ereje, s már csak ezért is vizsgálatra érdemes. A kötet tizenegy tanulmánya ezzel a feladattal igyekszik megbirkózni, döntően az 1998 és 2002 közötti időszak eseményeit állítva a diszkurzív politikatudományi vizsgálat fókuszába. A nagyrészt fiatalokból álló szerzői gárda tagjai nem szeretik és nem utálják a pártot, egyszerűen kíváncsiak rá. A politikát jelentésszerű valóságnak tekintik, amelynek szervező elve a lehetőség és nem a szükségszerűség, a többértelműség és nem az egyértelműség, az érvényesség és nem az igazság, a flexibilitás és nem a rögzítettség. Ebben az összefüggésben a Fidesz jelentős és dinamikus politikai erőnek mutatkozik, amely megújuló erőfeszítéseket tett önmaga és a magyar politikai élet meghatározására. A párt prominensei a vizsgált időszakban folyamatosan értelmezték és újraértelmezték a magyar politikát, miközben ők is ki voltak téve mások értelmező diskurzusának. A Reflexió, Konstrukció és Kontextus fejezetekre tagolt könyv azt mutatja be, hogy ezekben a nagy értelmezési csatákban miként jelölte ki a Fidesz a magyar politikai élet határait, ezzel együtt a megtehető cselekedetek körét, és hogyan próbálták ezt mások is megtenni vele kapcsolatban.

Tartalomjegyzék

Szabó Márton Egy politikai párt diszkurzív valósága (Előszó)	7
---	---

I. Reflexió: politikai helyzet, diszkurzív válasz

Emilia Palonen FIDESZ-DISKURZUS ÉS BUDAPEST Határteremtés és térfoglalás	13
--	----

Cseri Bogáta A FIDESZ VERESÉGDISKURZUSA 2002-BEN	41
---	----

Gyulai Attila A KORMÁNYZÁS VÁLTOZÓ ÉRTELMEZÉSE A Fidesz kormányzati és ellenzéki pozícióban	55
---	----

Lóránd Zsófia NEMI IDENTITÁS ÉS NEMI SZEREP A FIDESZ DISKURZUSÁBAN	75
---	----

II. Konstrukció: kísérlet a politikai nyelv átalakítására

Szűcs Zoltán Gábor ÚJKONZERVATÍV FORRADALOM A nyelvi újítás mint diszkurzív stratégia az 1998-as kormányprogram vitájában	99
---	----

Draskovich Zita POLITIKAI TRANSZCENDENCIA A Fidesz valóságértelmezése a 2002-es választási kampánytól a Szövetség megszületéséig	129
--	-----

Kaposi Dávid A SZABADSÁG MALMAI ÉS A DISZKURZÍV PSZICHOLÓGIA Egy Orbán-beszéd elemzése	143
--	-----

III. Kontextus: a politikai másik diszkurzív arca

Horváth Szilvia POLITIKAI VALÓSÁG A HETI VÁLASZBAN Ellenfél- és identitáskonstrukciók a 2002-es választások előtt	161
Pál Gábor SZÖVEGVÁLTOZATOK A FIDESZRE Dr. Kende, <i>A Viktor</i> és a „fiúk”	183
Pál Gábor – Szűcs Zoltán Gábor EGY METAPOLITIKAI DISKURZUS „Fidesz-Magyarország” a <i>Mozgó Világban</i>	211
Téglás János Vencel A FIDESZ REFLEXÍV POLITIKAI PROFIZMUSA A politika és a politikatudomány határdiskurzusa	235
A tanulmányok összefoglalása	257
A kötet szerzői	275

A tanulmányok összefoglalása

I. Reflexió: politikai helyzet, diszkurzív válasz

Emilia Palonen |

Fidesz-diskurzus és Budapest

Határteremtés és térfoglalás

A tanulmány a Fidesz-MPP Budapesttel foglalkozó diskurzusát mutatja be. A vizsgálat fókuszában az az időszak áll, amikor a Fidesz volt kormányon, miközben a várost baloldali pártok vezették, vagyis az 1998 és 2002 közötti évek. A kutatás két tendenciát vizsgált meg. Egyrészt azt, hogy a Fidesz ebben az időszakban mi módon igyekezett elkerülni a várossal kapcsolatos pozitív megállapításokat, és hogyan próbálta meg kizárni Budapestet saját diskurzusából. Másrészt azt, hogy a párt az ezredfordulón miként tett mégis kísérleteket arra, hogy megteremtse saját tereit, és így biztosítsa jelenlétét a fővárosban.

A Fidesz diskurzusában két mítosz artikulálódott: az egyik a nagyváros és a vidék szembenállása, a másik az új Magyarország megteremtése. Ezek a diskurzusban természetesen összekapcsolódtak egymással, miközben a Fidesz eltérő módon hangsúlyozta őket. Az új Magyarország vízió volt, amelyet a Fidesz több vonatkozásban is megpróbált kifejtetni, míg a nagyváros és a vidék ellentéte olyan feszültség, amely a Fidesz-diskurzus kizáró artikulációs praxisában alapozta meg a kortárs és urbánus Budapesttel szembeni gyanút. Míg Orbán beszédeiben döntően a vidék és a nagyváros közötti különbség konstruálásának folyamatát lehet megfigyelni, addig a Fidesz Budapesttel kapcsolatos várospolitikája döntően arra irányult, hogy a párt hangsúlyossá tegye saját jelenlétét a városban. Ennek kapcsán a tanulmány három fontos építkezési projektet vizsgált meg, amelyekben a Fidesz-kormányzat a budapesti városkép átalakítása kapcsán megfogalmazta saját koncepcióját a történelmi emlékezet, a haladás és művészet kérdéseiről. Ezek a Terror Háza Múzeum, a Millenáris Park és a Nemzeti Színház. A tanulmány végül azt is megvizsgálja, hogy miként használta a párt Budapest tereit a 2002-es választási kampány során. Az építkezések és akciók megmutatták, hogy a Fidesz

hogyan tette láthatóvá magát abban a városban, amelyről egyébként vonakodott pozitívan beszélni.

Ezek a városkép átalakítására tett kísérletek megbontották a városkép addigi arcát azzal, hogy az építető megpróbált saját teret teremteni magának a városon belül. Mindegyik építmény a múlt és a nemzeti lét gondolkörében mozgott. Egyrészt újrafogalmazták a nemzeti múlthoz való viszonyt, nemzeti hősokeket (vagy bűnösokeket, mint a Terror Háza esetében) teremtettek, vagy ilyenekre emlékeztek. Másrészt pedig, ha erre szükség volt, aggálymentesen megváltoztatták az előző kormányzat alatt kidolgozott terveket. Összességében erőteljesen hangsúlyozták a határvonalat a nagyvárosi urbánusok és a *népi-nemzetiek* között. Az új épületek középpontjában eszmeileg a Fidesz-diskurzus bizonyos kulcselemei találjuk, mint például a haladást és a kiválóságot, a magas kultúrát, a vidékiséget, az inkább tradicionális, mint modern értékeket és a kulturális értelemben vett magyarságot. Vagyis ezek az építészeti alkotások behozták Budapestre a Fidesz-diskurzust, sőt kőbe vésték és betonba öntötték.

Cseri Bogáta |

A Fidesz vereségdiskurzusa 2002-ben

A dolgozat a Fidesz-MPP 2002-es választási vereségének értelmezését vizsgálja az első forduló, vagyis április 7-e és a június 15-i, a választások értékelését elvégző Fidesz-kongresszus közötti időszak beszédei, interjúi alapján. Ebben a három hónapban a Fidesz igen összetett diszkurzív aktivitást mutatott, amelyet a tanulmány öt különböző formába sorolt, ezeket pedig két nagyobb csoportba osztotta. Az első csoportba tartozókat a párt a két választási forduló között valósította meg, amikor még nem volt végeredmény, a másodikat akkor, amikor már végérvényes volt a vereség. Ezek a következők voltak: 1. rábírní a választópolgárokat a további politikai aktivitásra; 2. a közösségformálás igénye; 3. a kampánystratégia módosítása, illetve: 1. a vereség szubjektív megítélése; 2. a vereség objektív okai.

Az írás bemutatja ezeket a szakaszokat, elemzi az egyes szakaszok sajátosságait, legfontosabb jegyeit. Megállapítja, hogy a folyamat egészét, vagyis a Fidesz 2002. évi vereségdiskurzusát az jellemzi, hogy bár a párt elvesztette a kormányzati pozíciót, az első három hónapban nyilvánosan mégsem a veszteséssel és a veszteséggel foglalkozott, hanem saját „arca” és cselekvőképessége megőrzésével, sőt megújításával.

A nyilvános beszédek elemzése egyértelművé tette, hogy a párt a választási vereség után három stratégiai cél megvalósítására törekedett. Az első forduló után a társadalom mind nagyobb részének mozgósítására. Ezt a célt sikerült is elérni, a választók elfogadták azt az állítást, hogy az első forduló még nem jelenti a győzelmet vagy a vereséget, ráadásul a második fordulóban a Fidesz-MPP–MDF összefogás riválisainál jobb eredményt ért el. A második stratégiai cél a polgári oldal közösségként való definiálása. Ez két szinten valósult meg. Részben az aktuálpolitika igényeinek megfelelően a párthoz kötöttek, részben pedig a magatartást, mentalitást meghatározó értékek szintjén. Ez utóbbi teremtette meg a lehetőségét annak, hogy az őket támogató választópolgárok párttagságuktól függetlenül a már ellenzéki pozícióba került, de az ugyanazon értékeket képviselő pártokhoz kötődjenek. Vagyis lehetőséget adott a társadalmi támogatottság megtartására. A harmadik stratégiai cél az ellenzéki politizálás alapjainak megteremtése volt. Ennek egyik eleme a párt társadalmi beágyazottságának növelése volt, mely a polgári körök megszerveződésével indult meg, folytatása pedig a Fidesz néppárttá alakítása lett. A párt tehát a vereségre igen erőteljes offenzívával válaszolt.

Gyulai Attila |

A kormányzás változó értelmezése

A Fidesz kormányzati és ellenzéki pozícióban

A tanulmány azt mutatja be, hogy miként változik meg a diskurzusokban a változatlanak tekintett politikai intézmények jelentése. Az 1998 és 2002 közötti kormánykoalíciót vezető Fidesz két irányban törekedett pozíciója meghatározására. 1998-ban, amikor hatalomra került, a párt identitása feloldódott a kormány identitásában, annak rendelődött alá. Ebben az értelemben a párt és vezetője az Alkotmány diskurzusát ismételte, ami azt a kapcsolatot és átmenetet jeleníti meg, ami a kormánypárt partikularitása és az egész ország érdekében fellépő kormány(zás) univerzalitása között húzódik. Így a kormányzást a Fidesz a „polgári Magyarország” megteremtésének kihívásaként definiálta. A kormányprogram szövegében ez a kihívás a mindennapi kormányzás feladataivá alakult át, a kormányzás maga elvégzendő feladatok sorozatává vált.

A Fidesz 2002-es választási vereségével azonban a fő cél (a „polgári Magyarország” megteremtése) visszakapta korábbi központi szerepét a kormány és a kormányzás értelmezésében. A kormányzás így egyszerűen csupán egy eszközként

definiálódott, amelyet a párt elvesztett. Az átmenet a „kormányzás mint feladat” és a „kormányzás mint eszköz” értelmezése között a Fidesz számára identitása védelmét jelentette, miközben a párt kormányzati pozícióból az ellenzék másodlagos pozíciójába került. A korábbi értelmezés fenntartása („a kormányzás feladat”) ugyanis azt jelentette volna a Fidesz számára, hogy a párt egyszerűen átkerül az egyik parlamenti pozícióból a másikba.

A párt célja ugyanakkor az volt, hogy irányítsa az önmagáról szóló diskurzusokat, hogy védje önazonosságát – abban az értelemben, ahogyan Michel Foucault írt erről *A diskurzus rendje* című tanulmányában. Az említett átmenet értelmezése a csomópont (nodal point) fogalmával ragadható meg, ahogyan ezt a posztstrukturalista diskurzuselméleti irányzat (Ernesto Laclau, Chantal Mouffe és követői) meghatározta. Ahogyan 1998-ban a „kormányzás mint feladat” központi szerepet töltött be a jelentések rögzítésében, négy évvel később az eredeti „kihívás” játszotta a csomópont szerepét, ami hozzásegítette a Fideszt identitása fenntartásához. De mivel a jelentések csak részlegesen rögzíthetőek, a kormányzás változó értelmezése a Fideszt a kormányból ellenzékbe történő átmenet idején segíthette, a következő szakasz azonban a pozícióknak már egy eltérő értelmezését tette szükségessé.

Lóránd Zsófia |

Nemi identitás és nemi szerep a Fidesz diskurzusában

A tanulmány először a Fidesz szövetséggé alakulása után létrejött Női Tagozat kapcsán azt vizsgálja, hogy a Tagozat körül létrejövő szövegekben milyen nemi szereppel és nemiidentitás-fogalmakkal, elsősorban pedig milyen nő-fogalommal dolgozik a Fidesz. Miután a nemek viszonya a diskurzusban alapvetően komplementer jellegű, nem elég csak a nőiség vizsgálata ahhoz, hogy a két (?) nem bármelyikéről többet tudhassunk meg. Így a második rész a Fidesz férfi-fogalmait vizsgálja az 1998–2002-es parlamenti ciklus idején folytatott hadkötelezettség-viták alapján.

Az elméleti kiindulópontot meghatározzák a gender elméletek, ezek közül is elsősorban Judith Butler 1993-as könyve, a *Bodies That Matter*, amely ma már magyar fordításban is olvasható, *Jelentős testek* címmel. A politológus diszkurzív iskolák közül a gender szemlélethez legközelebb a kritikai diskurzuselemzés (*Critical Discourse Analysis – CDA*) áll, ahol az elemző saját elkötelezettségét nyíltan felvállalva és elemzési szemponttá téve közelít tárgyahoz.

A tanulmány első része azt a kérdéscsoportot járja körbe, hogy milyen nőkép jelenik meg azokban a politikai megszólalásokban, amelyek explicit szándékuk szerint affirmatíván, pozitívan, ha tetszik, szeretettel viszonyulnak a nőkhöz. Ilyenek lehetnek a Fidesz Női Tagozatának megalakulásakor elhangzott felszólalások. A férfiszerepek és -identitások elemzése azért is tűnik rendkívül fontosnak, mert az elsősorban a nőkre koncentráló feminista kutatásokat épp feminista irányból a visszájukra fordítva nézhető meg az, hogy ha a nő a patriarchális diskurzusban mindig csak a férfihoz képest jelent valamit, milyen férfi-fogalmakkal is dolgozik az a nyelv, amelyben – ahogy ezt már sokszor hallhattuk –, a „férfi a Szubjektum és az Abszolútum, a nő a Másik” (Simone de Beauvoir). Ezen vizsgálódások elsődleges terepe a sorkötelezettség-viták sorozata.

Ezek a megnyilatkozások, bár nagy részük nem tartozik a politikai megszólalások fő áramába, nem jelennek meg a napilapok első oldalán, nem kerülnek be a híradóba, nem képezik választási kampány vagy a kormányprogram részét, mégis: soha nem súlytalanok, hiszen a Judith Butler-i értelemben vett performativitás elve szerint működnek. A butleri elmélet szerint a konstatív beszédaktusok „bizonyos mértékben mindig performatívok”, tehát nem kell ahhoz egy kijelentésnek az anyakönyvi hivatalban elhangoznia – a híres austini példát említve –, hogy az következményekkel járjon. A nemi identitás (legyen az *gender* vagy *sex*) a performatívumok ilyen ismétlésében, *citálásában* jön létre és nyer újabb és újabb megerősítést. Ugyanakkor a nemi szerep fogalma mégis figyelmet érdemel, mivel akkor, amikor a performatívumokban a *sex* és a *gender* újra és újra megerősítést nyernek, egy szerepelvárás is létrejön, amely megköveteli a szubjektumtól a vele való azonosulást, így válik végül a performativitás identitásképzővé. Éppen ezért fontos a diskurzus működésének vizsgálata, vagyis nem az fontos, hogy *mit* mond a szöveg, hanem hogy *hogyan* mondja.

II. Konstrukció: kísérlet a politikai nyelv átalakítására

Szűcs Zoltán Gábor |

Újkonzervatív forradalom.

A nyelvi újítás mint diszkurzív stratégia az 1998-as kormányprogram vitájában

1998 körül a magyar politikai diskurzus gyökeres átalakuláson ment keresztül. Közvetlenül előtte egy szociologizálónak nevezhető politikai nyelv garantálta azokat a kulcsfogalmakat, előfeltevéseket, amelyek kijelölték a helyes és értelmes politikai cselekvés kritériumait. Eszerint a jó kormányzás mindenekelőtt szakmai hozzáértést követel, és az ország tulajdonképpeni gondja, hogy a politikusok „nem értenek eléggé” a szakterületükhöz, hiányoznak a „távlati elképzelések”, és „csak politizálnak”, miközben mindig és örökké elmarad az „államháztartás reformja”, a jó politika alfája és ómegája. S bár a felek konkrétan sosem értettek egyet abban, hogy kinek van igaza, hogy ki nem ért eléggé a szakmájához, az érvek hasonlósága bizonyos összemérhetőséget kölcsönzött a politikai megnyilatkozásoknak. Természetesen nem ez volt a politikán belül a racionalitás egyetlen közkézen forgó meghatározása, de túlzás nélkül állítható, hogy ez volt hegemón helyzetben, és sikerrel marginalizált minden mást, önmaga „ideologikus” vagy „mellébeszélő” ellentétpárjának helyébe szorítva.

A magyarországi szociologizáló politikai nyelv kihívója az újkonzervatív nyelv volt, amely gyökeresen eltérő leírását adta a politikának, és eltérő politikai cselekvési ajánlatokat implicált. Ezt képviselte a Fidesz. A politikai valóságot, annak minden elemét (legyen az személy vagy intézmény, absztrakció vagy gyűjtőfogalom) *morális* kategóriákkal írta le, a politikai valóság alapelemeit a konzervatív szótárból kölcsönözte, de a valóságot nem mint történeti képződményt, hanem mint egy természetes rend világát konceptualizálta.

A váltás egy tagolt diszkurzív térben zajlott le, minden oldalról reflektálva a nyelvi forradalomra. Az elemzés bemutatja azokat a politikai cselekvéseket, amelyek a nyelvhasználati változásra adott válaszok voltak, és egyúttal azt is, hogy milyen következményekkel járt ez a politikai vitákra nézve. A Fidesz révén megjelent és kormányzati hatalomra került egy olyan politika, amely előfeltevéseiben összemérhetetlen, s ennyiben párbeszédképtelen volt az addigi hegemon szociológizáló politikai diskurzussal, és amely ugyanakkor nem követte az addigi másféle mintákat, így az etnoradikális vagy a populista nyelvet sem. E nyelvi újítás előnye az volt, hogy szabadulást jelentett az elvileg lehetséges politikai konszenzusra való szüntelen törekvés kényszerétől, és szinte korlátlan cselekvési horizontot nyitott a politikusok számára. Ugyanakkor későbbi történetét nyilván legalább annyira befolyásolta az újkonzervatív politikusok mesterségbeli ügyessége, mint a diszkurzív eljárások által konstruált újkonzervatív horizont maga.

Draskovich Zita |

Politikai transzcendencia

A Fidesz valóságértelmezése a 2002-es választási kampánytól a Szövetség megszületéséig

A tanulmány – elsősorban Orbán Viktor néhány fontos beszédének elemzésével – a Fidesznek azt az összetett és finoman kimunkált diskurzusát próbálja felfejteni, amely a szakralitás és a profanitás közötti térben helyezkedik el. Az elemzett időszakban ez az értelmezési minta mindvégig jelen volt, de a diskurzusban betöltött szerepe jelentős hangsúlyeltolódásokat mutat.

Ahogy a választási kampánytól haladunk a Szövetség megszületéséig, a profanitás felett eluralkodni látszik a transzcendens minta, és a politikai nyelv szakrális szókinccsel itatódik át. Ezzel párhuzamosan a Fidesz retorikájának lexikájából szinte teljesen kiveszik a polgár szó, szerepét és jelentését immáron egy új szóalak, a *szabad ember* veszi át. A Szövetség Alapítólevele pedig már nem más, mint a párt megszabadítási akciójának megvalósulását dokumentáló szöveg, ahol a szabadítás politikai mítosza szakrális fogalom- és motívumrendszer keretei között nyeri el jelentését.

A dolgozat egy másik problémakört is elemez: a Fidesz filozófiai implikációkat sem nélkülöző történelemkoncepcióját, amelybe viszont a fenti diskurzusminta

tökéletesen beleilleszkedik. A párt történelemfelfogása szerint a történelem menete feltartóztathatatlan folyamat és töretlen lineáris fejlődés, melynek dinamikáját a családon, a hazaszereteten és a hiten alapuló nemzet, vagyis a tökéletes közösség megvalósítása adja. A választási vereség után ez is módosul.

Az első esetben a diskurzusminták fenntarthatóságának feltétele a politikai szótár megváltozása volt, a második esetben, vagyis a történelemfelfogás kapcsán a történelmet szervező középpont módosulásával volt garantálható. A választás második fordulójának napját, vagyis 2002. április 21-e helyét, amely a „beteljesedést” ígérte, már nem egy konkrét időpont foglalja le, mint korábban, hanem a Szövetség megkötésének aktusa veszi át. Ezzel az eszményi társadalom megvalósulása a távoli jövőbe tolódik.

Kaposi Dávid |

A szabadság malmai és a diszkurzív pszichológia

Egy Orbán-beszéd elemzése

A dolgozat Orbán Viktor 2003. október 23-i beszédének diszkurzív pszichológiai elemzése. A diszkurzív pszichológia a lélektan tudománya területén egy új és meglehetősen radikális fejlemény, melynek kiindulópontja, hogy a hagyományos pszichológiai konstruktumokat ahelyett, hogy „tisztá” formában az emberi fejen belül létezőknek tételeznék, a diskurzusban való előfordulásuk szerint elemzi. Ez a hozzáállás maga után vonja, hogy e konstruktumok elemzésekor a hangsúly a retorikára és a beszédaktusok „helyreszabására” (situatedness) kerül.

A dolgozat a kognitív disszonancia fogalmának újraértelmezésére tett diszkurzív kísérletet igyekszik példázni. Eszerint a „mindennapos disszonanciák” elemzésekor nem minden esetben szerencsés előfeltevés a disszonancia konstruktumát kizárólag pszichén belüli jelenségnek feltételezni, s kiszakítani ezáltal a diskurzusból, melyben pedig természetesen megformálódik. Ehelyett azokat a jelentéskonstruáló eljárásokat volna érdemes figyelemmel kísérni, melyekkel a beszélgetők a diskurzusban létrehozzák a disszonanciát, relevánssá konstruálnak bizonyos disszonanciákat, míg másokat irrelevánssá vagy épp nem is disszonánssá „beszélnek el”.

A szerző e megközelítés segítségével elemzi Orbán 2003. október 23-i beszédének retorikáját, és az elemzés során arra koncentrál, hogy bizonyos, potenciálisan érzékelhető disszonancia miként válik konzonánssá, miként normalizálódik

a jelentéskonstrukció retorikai sajátosságainak következtében. Hogyan töltődnek fel tehát „helyhez kötött” jelentéssel bizonyos kifejezések és értelmezések milyen körét konstruálja és támogatja Orbán retorikája.

A dolgozat a „Másik Magyarország” és a „szabadság” fogalmain keresztül igyekszik rámutatni, miként ad Orbán e szavaknak az empírián túli, metafizikus jelentést. A záró alfejezetekben e speciális jelentésadás következményeit elemzi a szerző, és azt a jellegzetességet igyekszik elméleti keretbe helyezni, hogy a beszéd során bizonyos fogalmak metafizikai tartalommal töltődtek fel. Metafizika és szekularizáció kapcsolata kerül így megfontolásra, majd a dolgozat a diszkurzív pszichológia és a diszkurzív politológia lehetséges kapcsolódási pontjaira reflektálva zárul.

III. Kontextus: a politikai másik diszkurzív arca

Horváth Szilvia |

Politikai valóság a Heti Válaszban

Ellenfél- és identitáskonstrukciók a 2002-es választások előtt

Az elemzés azt igyekszik bemutatni, hogy miként nézett ki egy, a Fideszhez köthető-kötődő politikai hetilapban a politikai valóság konstrukciója. Nem a tematikára, hanem a politikai beszéd hogyanjára figyelve azt vizsgálja, hogy a politika olyan alapvető összetevői és viszonyai, mint az identitás és az ellenfél, miként léteznek és változnak a szövegekben. Az ellenfél- és az identitáskonstrukciók szorosán összefüggenek egymással, hiszen az ellenfélről alkotott konstrukciókban nem csupán az MSZP tükröződik, hanem azok az értékek is, amiket a szövegek szerzői magukénak vallanak. Az identitás kategóriáiban és konstrukcióiban pedig nemcsak a beszélők, hanem azok is, akikkel identifikusnak tekintik magukat.

A politikai ellenfél konstrukciójának alapvonása az erkölcstelen, diktatórikus múlttal való folytonosság. Ez a folytonosság különösen markánsan rajzolódik ki az MSZP egykori miniszterelnöke, Horn Gyula esetében. Ezzel a konstrukcióval szemben a baloldali párt miniszterelnök-jelöltjének, Medgyessy Péternek az értelmezése személyes gazdagsága, meggazdagodása mentén történik. Míg Horn épp ezen „tulajdonsága” miatt lesz hiteltelen, addig Medgyessy kiszorítása e nyelvi közös térből – gyarló – magánemberré való változtatása mentén történik. Az MSZP-nek a múlttal és néha a legmélyebb diktatúrával való folytonosságának újrakonstruálása folyamatosan zajlik a 2002-es választások előtt; a politikai tematika értelmezésében ez minduntalan felbukkan. Így az ellenfél politikai vezetői, valamint maga a párt is olyan alakot vesz fel a *Heti Válaszban*, amivel képtelenség bármiféle azonosulás.

A nyelvi identifikációs kategóriákat és szerkezeteket nézve a lapban három fogalom tűnt központiak: a nemzet, az összefogás és a polgár. A polgár, a Fidesz nagy sikerű nyelvi leleménye egyszerre nyitott és zárt: egyszerre alkalmazták eltérő szélességű csoportokra. A nemzet pedig olyan konstrukció, ami hasonlóan

a polgár értékrend választható jellegéhez, a lehető legtágabb politikai közösséget is képes magába foglalni. Ugyanakkor nem üres kategória, hiszen megnevezik tagjait, a szocialistákat pedig a nemzeti egységet megbontóknak látják. Az összefogás jelszóként és jelentős szimbólumok használata során, mint a kokárda vagy a Terror Háza, egyaránt értelmezhető. A nemzetmegosztással szemben és pozitív belső tartalommal bírva is megjelenik, és a választásokat közvetlenül megelőző időre átváltozik valamiért való összefogássá, ez a valami pedig a folyamattá változtatott polgár: a polgárosodás.

Míg a politikai ellenfél konstrukciója a lapban olyan stabil vonásokat mutat fel, amelyek hatékonyan képesek a kizárást szolgálni, addig az identifikáció eljárásai során egyszerre találkozunk egy kellően karakteres és egy kellően nyitott konstrukcióval. A maga változó formájában, de ez az összefüggő és meglehetősen komplex rendszer mégis a politika érthető világát képes megteremteni.

Pál Gábor |

Szövegváltozatok a Fideszre

Dr. Kende, *A Viktor* és a „fiúk”

Az írás dr. Kende Péter *A Viktor* című könyvét és a körülötte kirobbant közéleti vitát elemzi. A tanulmány első része kísérletet tesz a kötetben megjelenő folklorizált Fidesz-értelmezések számbavételére. Egyrészt a szöveg diszkurzív terében ütköztetett *karrier-narratívákat* (1) vizsgálja, másrészt egy bevett, a Fidesz *átpozícionálódásával* kapcsolatos narratíva kendei változatát (2), harmadrészt pedig a Fidesz *par excellence* pártként való *értelmezhetetlenségének* jellegzetes motívumait és toposzait (3).

A górcső alá vont könyv egyik alapgondolata, hogy Orbán Viktor (és a „haveri kör”) közéleti pályafutására nem alkalmazható a „legkisebb fiú” meséje (1). A könyv szerzője szerint ez az értelmezés hamis, manipulatív „mítosz” csupán. Kende az összes olyan mozzanatot igyekszik megingatni, amely a népmesei analógiát működőképessé tehetné. A kendei „tényfeltárás” eredménye az a „valódié” prezentált ellennarratíva, amely a „falusi fenegyerekről”, illetve hasonszőrű társairól szól. Szövegének másik fontos állítása, hogy *A Viktor* és a „fiúk” felemelkedése együtt járt az egykor nagyra hivatott szerveződés, a Fidesz tulajdonképpeni elfajzásával (2). A politikai-ideológiai térben történt elmozdulás eltorzulásként, a kezdetben vallott elvek feladásaként jelenik meg. Kende itt egy,

a honi bal-liberális diskurzusból bevett szövegváltozatot alkalmaz. Bár elhagyja a székházelandási ügynek fordulópontként, a „bűnbeesés” pillanataként való tárgyalását, ugyanakkor elsorol több más, ezzel kapcsolatos toposzt (pl. a jobbrafordulás praktikus indokairól, a párt bolsevizálódásáról). Perszónifikáló jellegű interpretációja szerint a valaha reménykeltően indult Fidesz szimbóluma a kilépésre kényszerült Fodor Gábor, míg a kormányra került politikai erőé az Orbán–Kövér–Simicska hármas. A könyv harmadik figyelemre méltó tematikus vonulata az eddigiek folyamánként körvonalazódik. Kende ugyanis valódi pártként értelmezhetetlen képződményként festi le a hatalomra jutott formációt (3). Túl hamar a csúcsra ért, felelőtlen és éretlen „fiúk” csoportjaként, fegyelmezett és kíméletlen „kommandóként”, Orbán kizárólagosságra törekvő karakterének és egyéni ambícióinak alárendelt „egyszemélyes focicsapatként”, illetve végső soron semmitől vissza nem riadó, pusztán zsákmány- és pozíciószerezésre orientált érdekszövetségként. Az általa felvonultatott motívumok felidéznek a Fidesz-kormányzás négy éve alatt felépített bal-liberális diszkurzív kontextus lényeges elemeit.

Az írás másik fele *A Viktor* körül kialakult polémiaát vizsgálja. Megmutatja, hogy a hozzászólások és bírálatok javarészt a kendei interpretáció elutasítása, illegitimnek és irrelevánsnak minősítése irányába tendálnak. Ám míg a könyv által nyújtott tudás érvénytelensége a bal-liberális diskurzusból csupán episztemológiai probléma maradt, addig a jobb-konzervatív nyilvánosságban stratégiai jelentőségre tett szert. Az utóbbiak a könyv stílusát és tartalmát megelégedtek a „másik oldalon” általánosan elterjedt előítéleteknek és rágalomnak. Mivel a jobboldalon *A Viktor*tal kapcsolatos megállapításait áthelyezték az ellenfél diskurzusának egészére, Kende és írása ily módon a baloldal érvénytelenségének erős szimbólumává vált.

Pál Gábor – Szűcs Zoltán Gábor |

Egy metapolitikai diskurzus

„Fidesz-Magyarország” a *Mozgó Világ*ban

A tanulmány szerzői egy baloldali *metapolitikai diskurzust* vizsgálnak. Kiindulópontjuk, hogy egyfelől létezett egy politikai erő, vagyis a Fidesz, amely állandóan a politikai mibenlétére vonatkozó reflexióra készítette a *Mozgó Világ* szerzőit, másfelől létezett a folyóirat által képviselt pozíció, amely deklaráltan és hangsú-

lyosan politikán kívüli mivoltával legitímálta saját diskurzusát, miközben tárgya, sőt értelme mindenekelőtt a politika volt. A szerzők ezt a pozíciót nevezik metapolitikáinak. Kérdésük az volt, hogy miként formálódott ebben a diskurzusban politika és nem-politika határa. Vagyis azt vizsgálták, hogy milyennek láttatta a Fideszt a *Mozgó Világ* az 1998 és 2002 közötti évfolyamokban.

A tanulmány bemutatja azt a kétszeresen is paradox viszonyt, amely a baloldali metapolitika Fidesz-képét meghatározta. A folyóiratban tetten érhető az analizáló objektivitással együtt az emocionális, normatív és retorikus nyelvhasználat, amelynek működtetése fokozatosan átrendezte a metapolitikai diskurzus politikafogalmát. Itt olyan dolgokra tér ki a tanulmány, hogy a Fidesz ebben a diskurzusban miként tehetett szert alanyi pozíciója folytán kiemelt jelentőségre; hogy értelmezése miként kapcsolódott össze a permanens határátlépés és a fenyegető normaszegés eleme mellett a hatékonyság mozzanatával; illetve hogy a pártra vonatkozó reflexiók hogyan szerveződtek egybe a reaktív, a politikát mintegy kívülről szemlélő, ugyanakkor az egész társadalom érdekeit szem előtt tartó beszélői szerep megkonstruálásával.

A tanulmány foglalkozik azokkal a határvitákkal is, amelyekben a jobboldali sajtó a *Mozgó Világ*ban gyakorolt metapolitikai megszólalás legitimitását kérdőjelezte meg. Bemutatja, ahogyan ezt bírálatot a *Mozgó Világ* megszólalói köre ironikus gesztusokkal hátrította el. Ennek során azonban funkcionális szempontból egy szintre helyezték magukat a jobboldali sajtóval, miközben az átpolitizált és „szervilis” újságírással szemben maguknak metapozíciót vindikáltak.

Később a műfaji és a szerzői repertoár kapcsán a tanulmány vázolja a metapolitika diszkurzív terének néhány jellegzetességét. Így a Fideszre vonatkozó kijelentéseket körülvevő tágabb tematikus kontextust, az interjúalanyok kiválasztásában rejlő jelentéseket, vagy az ágensek szerephalmozódását. A szerzők kiemelik, hogy míg az említett határviták esetében nyílt polémiaőről volt szó, addig a szerkesztési és kanonizációs elvekben tetten érhető sajátosságok egyszerre határolták el a baloldali metapolitikát a politikától és a másfajta metapolitikáktól.

A dolgozat utolsó része azt igyekszik megmutatni, hogy a Fidesz képét a baloldali metapolitikai diskurzusban legalább annyira formálta a diskurzus önmozgása, mint a Fidesz sikereinek kényszerítő ereje. Ennek kapcsán a tanulmány nyolc rövid, a lapban a választások második fordulóját követően megjelent írást vizsgál. Ezekből kicsendült, hogy az elemzett diskurzus voltaképp már a fiatal demokraták kormányra kerülésének pillanatában készen állt egy, a politikai rendet alapjaiban kikezdő esemény vagy tendencia értelmező befogadására, leírására és magyarázatára.

Téglás János Vencel |

A Fidesz reflexív politikai profizmusa

A politika és a politikatudomány határdiskurzusa

A tanulmány a politikatudomány szerepét mutatja be a politikai valóság (transz)formálására a Fidesz mint jelenség különböző megközelítésein keresztül. A Fidessel kapcsolatos szövegek két nagy diszkurzív csomópont, időszakasz köré szerveződnek az 1990-es évek körül. Az első szakaszban a diskurzus alapkérdése a Fidesz léte és mibenléte volt. Azt tapasztalhatjuk, hogy a korabeli szövegek „nem tudnak vele igazán mit kezdeni”, a legkülönbözőbb szerzők keresik a fogást egy nehezen besorolható politikai jelenségen. E fogáskeresés közben azonban a politika mibenlétére, hatáira iránuló kérdést is meg kell válaszolják, mivel ez a legalapvetőbb mérce a politikai jelenségek jellemzéséhez, besorolásához. De mint-hogy a politológiai empirizmus nélkülözi az elméleti válaszadáshoz szükséges ösztönzést, a tárgy kiválasztásával és megragadásának mikéjtjével utalásszerűen határozzák meg a politikait. A Fidesz ekkoriban éppen meghatározatlanságának hiánya miatt volt alkalmas erre a szerepre, az elemzők és a publicisták jobb híján egy politikailag „üres” kategóriával, a neki tulajdonított professzionalizmussal jellemezték.

A Fidesz szimbolikus felépítéséhez, kiformálásához hozzájáruló értelmezések 1992 körül azzal találták szembe magukat, hogy a magát korábban sok tekintetben bizonytalanul megfogalmazó, politikailag üres Fidesz már nem tartalmilag üres képződmény ideológiai, szervezeti és sok más tekintetben. A professzionalizmus nem maradt egyszerűen külső leírása a Fidesznek; már a legkorábbi időszakában tudatosan vállalt identitáselemmé tudott válni. Épp a professzionalizmus vállalása, amit reflexív professzionalizmusnak nevezhetünk, billenti át a Fidesz-jelenséget a valamilyen meghatározott politikai tartalommal való fokozatos feltöltődés felé.

A második, az előzőtől jelentősen különböző diszkurzív szituációban pont azt az ürességet (ideológiánélküliséget, ártatlanságot, antipárti jelleget, múltnélküliséget) kérik számon vagy keresik a Fideszen mint jelenségen, aminek a felszámolása túlnyomórészt épp ennek a diskurzusnak az eredménye volt. A fordulat tehát a diskurzus transzformációját jelenti, ami után a Fideszre vonatkozó elemzések kritikaivá válnak, akár elismerést, akár elítélést, akár tudományos csalódottságot fejeznek ki, miközben elvesztik azt a könnyű lehetőséget, hogy implicite beszéljenek a politikatudomány egyik leglényegesebb kérdéséről, a politika hatáiról. Ez együtt jár a Fidesz-valóság leírásaiban (tehát nem a tudományban általában) az

önmaga immár autonóm határmegvonásáért, tárgykereséséért küzdő, tudományos igényű, valamint a publicisztika révén a politikai részvételbe bocsátkozó diskurzusok egyre erőteljesebb divergálásával. A tudományosság határai – éppúgy, mint a politika határai – a folytonos vitatottság révén jönnek létre.

A Fidesz-valóságáról szóló tudományos munkák diszkurzív elemzése nem a politika és a tudomány intézményes elkülönülését tudja bemutatni, mintha a határdiskurzus a „politikuskok” és a „tudósok” között zajlana, hanem azt a gondolatot erősíti, hogy a politológia és a politika önmeghatározásai egymással kölcsönhatásban keletkeznek, miközben saját határaikat próbálják rögzíteni. Érdekes módon pont ezáltal tartják mozgásban mind a politikai, mind a politikatudományi diskurzusokat.